

ИСЛАМСКИ ЕКСТРЕМИЗАМ И ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ У РАШКОЈ ОБЛАСТИ КАО ПРЕТЊА ПОЛИТИЧКОМ СИСТЕМУ СРБИЈЕ

Сокол Тасић
Министарство одбране Републике Србије
Срђан Благојевић
Универзитет одбране у Београду

На простору Рашке области дошло је до појаве и јачања исламског екстремизма, мотивисаног исламским фундаментализмом као политичком идеологијом. Ова појава заслужује озбиљан приступ и превентивно деловање шире друштвене заједнице, научних кругова, политичке и интелектуалне елите. Услови њеног настанка, њено трајање, начин организације и директне везе са исламским фундаменталистима у региону и свету указују на могућу директну претњу безбедности, као једној од функција политичког система државе Србије.

Кључне речи: *политички систем, безбедност, претња, исламски екстремизам и фундаментализам*

Увод

Верски фундаментализам је, стицајем историјских и политичких околности, на просторима Западног Балкана наишао на плодно тло. Важнији разлози за то су мултиконфесионалност заједница на простору Западног Балкана, међународни интереси и политички мотиви бивше СФРЈ и земаља насталих након њеног распада.

У време радикализације деловања исламских екстремиста и фундаменталиста, а након међунационалних и међуконфесионалних сукоба на простору Западног Балкана, који на одређене начине и даље трају (од латентности до ескалације), потребно је пре свега уочити његове корелације са политичким интересима појединих земаља и раздвојити озбиљну анализу његовог деловања у Републици Србији од његовог медијског представљања.

Као и у другим деловима света где је распрострањено становништво исламске религије, тако и на простору Рашке области, долази до појаве екстремизма инспирисаног разним фундаменталистичким покретима и ставовима.

Као посебно дестабилишући фактор на простору Рашке области издваја се вехабијски покрет са својим фундаменталистичким учењем и проповедањем ислама као и заговарањем радикалних акција на ширењу вехабизма међу верницима. Ве-

хабизам је као покрет данас постао глобални феномен, чије је присуство и јачање актуелно широм света. На антитерористичком скупу који је одржан у септембру 2003. године у Израелу констатовано је да су албански терористи са Косова повезани са исламским фундаменталистима у Санџаку, те да се осећају кохезија, милитаризација и јачање исламског фактора преко вехабијског покрета. Закључено је да је Санџак у центру таквих збивања зато што је реч о простору који представља важну карику у зеленој трансверзали и спону између Србије, БиХ и Црне Горе. Са друге стране Грегори Копли, председник Асоцијације за међународне стратешке студије из Вашингтона, сматра да се „балканска Мека“ вехабизма налази управо на подручју југозападне Србије и северне Црне Горе, познатом још и као Санџак. Копли такође сматра да је територија КиМ најзначајнији коридор за инфилтрирање радикалних џихадиста у Европу.

Муслимани у Рашкој области и употреба појма „Санџак“

Познато је да је Рашка област била изузетно значајно средиште српског државног и духовног живота у средњем веку, те да је за целу средњевековну српску државу, а касније и под турском влашћу у западним изворима готово уобичајено име Рашка (Rassia, Rascia) или чак „Краљевина Рашка“, а за Србе још и „Рашани“. Данас је у свакодневной политичкој и друштвеној пракси Рашка области често сведена под злоупотребљено коришћеним појмом Санџак. Славенко Терзић, историчар, покушао је да утврди разлоге такве злоупотребе наводећи да је као и у случају других српских земаља и Рашкој након турских освајања наметнута османска административно-управна подела са одговарајућим називима административних јединица. Границе и обим тих јединица су често мењани.

Треба знати да на простору Рашке области, као и другим српским државама на Балкану, до османлијских освајања није било становништва исламске религије. Турци у почетној етапи владавине нису вршили неки озбиљнији притисак да се прима ислам. Међутим, ко је рачунао да очува положај и имања (а то је првенствено властела) престројио се и вером претметнуо. Као награда за примање ислама уследили би нови војнозаповедни положаји и виђенија улога у тимарском систему.

У времену од 1466.-1522. на земљи Херцеговој измењало се 27 војвода односно крајишника и сви су били исламизирани Срби. Сувишно је и трагати за бројем паша и везира српског порекла, а скоро немогуће истражити број ага и бегова. Сви су они имали улогу у даљој верској трансформацији осталог српског становништва или изградњи исламских објеката.² У Османском царству је почетком 19. века у 25 ејалета било 290 санџака. Један од њих је био и Новопазарски санџак, али не у границама и у обиму који ће имати у периоду од средине шездесетих до краја се-

¹ Gregory R. Copley, *The Origins and Developments of Modern Islamist Organizations in the Balkans* (Poreklo i razvoj modernih islamsitičkih organizacija na Balkanu), "The Defense and Foreign Affairs Special Analysis", Washington, 12/11/2005, str.10. (наведено према: Оливер Потезица, "Вехабије – између истине и предрасуде", Филип Вишњић, Београд, 2007. стр. 26).

² Чедомир М. Лучић, Историјски институт ЦАНУ: „Вјерска трансформација Срба Рашког појаса послје турских освајања“, „Гласник завичајног музеја“ Пљевља, Књ.2,2001.г. стр. 142.

дамдесетих година 19. века. Никада у прошлости није постојала османска административно-управна јединица под називом „Санџак“, која би обухватала области које су се од краја прошлог века у домаћој и међународној политичкој литератури и језику дипломатије почеле називати „Санџак“.

Политичка страна употребе овог назива испољава се у настојању да се и на овај начин сепарира Рашка област у односу на околне српске земље. На томе од краја 19. века инсистира аустроугарска дипломатија, како би спречила повезивање Србије и Црне Горе. Након ослобођења 1912. године Комунистичка партија Југославије под видом борбе против наводног „великосрпског национализма“ такође инсистира и протезира назив Санџак. Инсистирање на хибридном имену имало је политичку тенденцију, која је проистицала из партијске националне политике, што показује формирање „Обласног комитета КПЈ за Санџак“ 1939. године. Нема сумње, експлицитно закључује Славенко Терзић, „посматрано са свом научном строгишћу Рашка је једино тачно, вишевековном употребом потврђено и историјски утемељено име ове области“.³

Признање муслимана у Југославији као посебне шесте нације био је својеврстан преседан, јер се политичким одлукама не конституишу нације, а ни нечијом вољом, боље рећи самовољом. Нације се формирају једним дугорочним историјским, етносоциолошким, економским и културним процесима.

Када данас говоримо о Рашкој области, или како је још неки називају Санџак, обично подразумевамо област која обухвата територију 6 општина у Србији, Тутин, Сјеница, Нови Пазар, Нова Варош, Пријепоље и Прибој и 4 у Црној Гори, Рожаје, Беране, Бијело Поље и Пљевља. Укупан број становника, према последњем попису, који живи у овим општинама је 379.418. Карактеристике етнодемографских процеса Рашке области у периоду од 1961–2002. године које је утврдио Гиговић Љубомир указују на негативан прираштај становништва хришћанске религије у односу на становништво исламске религије. Године 1961. хришћана је било 228.847, а муслимана 123.715, док 2002. хришћана је било 187.104 а муслимана 232.000.⁴

Експанзија екстремизма у Рашкој области

Након завршетка Балканских ратова 1912–1913. и ослобађања последњих делова српских држава од турске власти, те поделе тих територија између Србије и Црне Горе, долази до изражаја „санџачко питање“. Окончањем Првог светског рата, у Рашкој области се дефинитивно учвршћује српска власт. Муслимани су се осетили детериторијализовани, а верском линијом остали везани за Турску. Српски народ је осећао делом и анимозитет према сународницима исламске вере због дуготрајне турске владавине.

³ Види шире у: Славенко Терзић, "Рашка или 'Санџак' – о судбини обласног историјског имена Рашка", Гласник музеја у Пријепољу "Милешевски записи", број 2, 1996.

⁴ Види шире у: Љубомир Гиговић, "Геополитички и геостратегијски значај Рашке области" Војно дело, пролеће 2010.

Тадашња Турска у жеку својих проблема и сопствене реорганизације на челу са Кемалом Ататурком, којег сматрају утемељивачем модерне турске државе, није посебно инсистирала на одржавању веза са исламизираним народима на просторима где су доскора владали, али су подржали репатријацију тог становништва у Турску.⁵

Пред почетак Другог светског рата долази до значајније радикализације муслимана на просторима Краљевине Југославије, а посебно ескалира након убиства пројугословенски оријентисаног председника Југословенске муслиманске организације Мехмеда Спаха. У току 1939. године створена је организација „Млади муслимани“, која је заговарала очување муслиманског идентитета и ислама као начина живота. Организација је створена по моделу египатских „Младих муслимана“, омладинског огранка „Муслиманске браће“.

У току Другог светског рата формирано је више организација и покрета на платформи окупљања и одбране муслимана. Велики муфтија Јерусалима, Хаџи Амин ал Хусеини (1893-1974)⁶ је директно учествовао у формирању две муслиманске СС дивизије и неколико мањих других СС јединица. Најпознатија је била СС „Ханџар дивизија“, а Албанци су формирали СС „Скендербег“ дивизију која се се борила на страни немачке војске и починила стравичне злочине према немуслиманском становништву.

Како се може видети из наведеног следа историјских догађања кретања међу муслиманском популацијом се не могу посматрати парцијално, само на простору Рашке области („Санџака“), већ на ширем простору, бивше СФРЈ, а најчешће и региону Балкана.

Исламистичке идеје инспирисане исламским фундаментализмом као политичком идеологијом, на просторима некадашње Југославије, а тиме и на простору Рашке области почеле су нагло да се шире средином седамдесетих година 20. века. То је период јачања исламизма којим је био захваћен читав исламски свет. Појаву исламског екстремизма на овом простору треба посматрати и кроз призму етничког идентитета, јер југословенски муслимани су кроз верску припадност постепено остварили и национални идентитет. У том периоду Алија Изетбеговић, водећи политичар у Босни и Херцеговини је објавио *Исламску декларацију*.⁷ По изнетим ставовима највише је подсећала на политички програм египатске „Муслиманске браће“ или друге сличне модернистичке исламске програме, али у једној умеренијој варијанти.

У смислу јачања екстремизма на овим просторима за нас су били интересантни ставови Оливера Потезице који наводи неколико историјских факата који су погодили јачању исламизма на овим просторима. Према његовом мишљењу интелектуални и духовни живот муслимана у Југославији био је на вишем нивоу развоја

⁵ Педесетих година прошлог века био је један талас исељавања муслиманског живља са простора Рашке области у Турску, што је за последицу имало постојање бројних родбинских веза између муслимана у Рашкој области и Турској. Тако се и до данашњих дана одржала нит исламизираних Срба са ових простора са исламским земљама.

⁶ Carl K. Savich, *Islam under Swastika-Grand Mufti and Nazi Protectorate in Bosnia and Herzegovina 1941-1945 (Islam pod znakom Svastike-Veliki muftija i nacistički protektorat u Bosni i Hercegovini 1941-1945)* 2001. године. Доступно на интернету: <http://www.rastko.rs>

⁷ Алија Изетбеговић био је некадашњи члан организације "Млади муслимани" и уредник послератног часописа "Муџехид" као и председник Странке демократске акције.

од било које друге муслиманске групације у источној Европи и на Балкану. Статус и положај муслиманских веропоклоника у некадашњој Југославији био је много бољи од положаја и ситуације у којој су се налазили муслимани у другим европским земљама, посебно социјалистичким, при чему су југословенски муслимани имали знатно већи степен слободе у сваком погледу, а посебно у верском и духовном. Словенски муслимани су у Југославији признати као конститутивна нација (Устав из 1974. године), што је допринело њиховој политичкој еманципацији

Муслимани са ових простора су имали потпуну слободу путовања у иностранство и право верског образовања у другим земљама. Пријатељски односи Југославије са арапским и исламским земљама створили су велики простор југословенским муслиманима да одржавају, шире и продубљују своје контакте са исламским светом. Све већи број муслимана из Југославије уз изузетно повољне услове школовао се у исламским земљама.

Завршетак Хладног рата између два светска војнополитичка блока и нестанак Варшавског пакта, довели су у свету до већих геополитичких промена. Те промене су отвориле простор за продор исламистичких идеја и покрета на Балкан, а тиме и у Рашку област. Дошло је до политизације свих религијских заједница и јачања национализма и других облика „колективистичких“ идеологија. Такође, треба имати у виду чињеницу да је Албанија постала чланица Организације исламске конференције⁸, БиХ је пуноправни посматрач, док су статус сталних гостију⁹ добиле бивше Југословенске републике, Словенија, Хрватска и Македонија. Статус гостију дат је и представницима Косова и Санџака иако су то делови суверене државе Србије.¹⁰

Проучавајући јачање екстремизма у Рашкој области, можемо рећи да је *један од кључних фактора* који узрокује и помаже јачање исламизма у Рашкој области, актуелна финансијска помоћ исламских земаља, разних невладиних и хуманитарних организација које дају подршку ширењу радикалног ислама.

Типичан пример за то је хуманитарна НВО „ИЛМ“ са седиштем у Новом Пазару. У руковођењу овом организацијом главни утицај остварују странци из исламских земаља које су финансијери истих, а та лица се уједно појављују и као предавачи на Факултету исламских наука на Интернационалном Универзитету у Новом Пазару. Једна од активности ове невладине организације је покровитељство и финансирање Клуба исламске омладине (КИО) „ФУРКАН“.

КИО „ФУРКАН“¹¹, такође са седиштем у Новом Пазару, слови за центар верске индоктринације у Рашкој области и најзначајније је место окупљања вехабија, о чи-

⁸ ОИК је једина свеопшта међудржавна организација исламских земаља, а иницијатор оснивања је била Саудијска Арабија 1969. године. На конференцији одржаној августа 1990. у Каиру, истакнуто је да је Југославија једина земља на свету у којој муслиманска мањина има сва верска, политичка и друга права те да ужива највећи степен слободе. (наведено према: Оливер Потезица, "Вехабије-између истине и предрасуде", Филип Вишњић, Београд, 2007. стр. 166.)

⁹ Статус гостију практично је изједначен са статусом сталних посматрача

¹⁰ Види шире у: Оливер Потезица, "Вехабије-између истине и предрасуде", Филип Вишњић, Београд, 2007.

¹¹ Са радом КИО "ФУРКАН" у почетку су руководили Мевлид Јашаревић и Абид Подбићанин. Јашаревић се налази на издржавању затворске казне због терористичког напада на Амбасаду САД у Сарајеву, а Подбићанин је био борац у снагама Исламске државе и према писању штампе (www.vesti-online.com) погинуо је недавно у борбама против Курда .

јим активностима ће бити више речи касније. Главне активности Клуба исламске омладине су промоција радикалног ислама, која се одвија кроз:

– *Верска предавања* – која имају за циљ популаризацију исламске вере и радикалног ислама. Поред домаћих предавача, долазе предавачи из иностранства, међу којима врло често из БиХ. Многи од предавача из БиХ су у ствари исламисти из иностранства који су били борци исламистичке јединице „Ел Муџахедин“¹² формиране у току рата 90-тих година, чији су борци чинили зверства над немуслиманским живљем у БиХ. Поједини предавачи су били припадници и јединице „Абу Бекир Сидик“ која је била оперативна на КиМ под командом Екрема Авдију и истакнута по злочинима према српском становништву.

– *Приказивање снимака терористичких аката којима се промовише самоубилачки тероризам* – познато је да постоје тумачења верских ауторитета у исламу да самоубилачки акти нису дозвољени, а постоје и супротна мишљења.¹³

– *Врбовање млађе популације* – разлози за овом врстом делатности су бројни. Млађа популација је војно способна и психо-физички спремна на повећане напоре. Такође, млађу популацију је лакше индоктринирати и њом манипулисати, за разлику од особа зреле старосне доби. Следећи битан моменат када је у питању млађа популација је незапосленост, тако да финансијска помоћ и надокнада за ангажовање додатно мотивише млађу популацију.

– *Сукобљавање са умереним муслиманима* – јавности Србије је познато да је у више наврата долазило до физичког сукоба између заговорника радикалног, екстремног поимања ислама и осталих грађана исламске религије који нису присталице радикалног исламизма.

– *Регионално повезивање присталица радикалног ислама* – на релацији Македонија – Југ Србије – КиМ – Албанија – Црна Гора – БиХ. Кроз активности наведених организација као што је обука у камповима, под плаштом хуманитарних и

¹² Припадници јединице "Ел Муџахедин", "прославили" су се акцијама чишћења српских села у средњој Босни и обезглављивањем српских и хрватских заробљеника. О томе постоји богата видео документација, коју су као поклон својим донаторима и подстрек џихадистима широм света, снимили муџахедини ове јединице. У почетку су били у саставу Седме муслиманске бригаде армије БиХ, а од 1993. Су самостална јединица. На снимцима јединице "Ел Муџахедин" приказаним на Немачкој телевизији ZDF, види се бивши председник Председништва БиХ Алија Изетбеговић како врши смотру и обилазак јединице. (наведено према: мр Радуљ Слободан: "Терористичка мрежа у Босни и Херцеговини", у издању Удружења "Наука и друштво", Београд 2007. године. стр. 95)

¹³ Поједини фундаменталистички свештеници су сматрали да акти самоубилаштва нису дозвољени, а на основу стихова у Курану који кажу "Не убијај себе јер је и бог милостив према теби" или "Онај ко испија отров и убија себе, носиће отров у својој руци и пити га у паклу увек и заувек", што је тумачено као изричиту забрану самоубилачких акцијама. Насупрот томе милитантне верске вође су то тумачиле као забрану обичном самоубиству, а самоубиство у име вере се сматра актом "мучеништва", а Алах ће наградити сваког мученика, поткрепљујући своју тврдњу стиховима Курана "Не сматрајте мртвима оне који гину у име Алаха. Они, не само да су живи уз Господа, него примају од њега и дарове". (наведено према: Килибарда Зоран, Мијалковски Милан: "Геополитика и тероризам", Научна књига, Београд 2006. стр. 173). Такође, велики муфтија Саудијске Арабије шеих Абдел Азиз ибн Абдулах ал Шеих (потомак Мухамеда ибн Абдел Вахаба) дајући свој став на изведене и планиране будуће самоубилачке акције Осаме Бин Ладена, осудио је тероризам и самоубилачке нападе свих врста. Ипак, неки други саудијски вахабитски учењаци сматрају да су самоубилачки напади, по исламским учењима, дозвољени. (наведено према: Оливер Потезица, "Вежбање-између истине и предрасуде", Филип Вишњић, Београд, 2007. стр. 142).

спортских активности врши се регионално повезивање. Наведена концепција позната је још из времена Аустроугарске као тзв. „Зелена трансферзала“¹⁴

– *Врбовање жена за радикалне исламистичке циљеве* – иако је положај жене у исламу врло специфичан, са ограниченим правима и слободама у односу на мушкарце, овде се ради о неочекиваној „еманципацији„ жена. Еманципација се спроводи кроз припрему за учешће жена у терористичким акцијама, па све до самоубилачких акција.

Деловање разних хуманитарних организација на овим просторима има заједничка обележја – у појединачним случајевима долази до сарадње. Испољавање утицаја се одвија у више фаза које се надовезују једна на другу. Дакле, када је у питању методологија рада тих организација, може се навести пет уочених фаза-корака¹⁵:

– *први корак*: организација се појављује у својој првобитној улози као хуманитарна организација и кроз пружање помоћи муслиманским породицама ублажава им непосредне невоље (помоћ у храни, брига за избеглице, давање медицинске помоћи).

– *други корак*: након тога следи помоћ у изградњи инфраструктуре, првенствено се граде школе за изучавање Курана и џамије, али и болнице, спортски терени, водовод или куће за повратнике.

– *трећи корак*: након изградње образовних и културних институција следи прелазак на одлучујућу фазу религиозног утицаја. Циљна група су пре свега деца, омладина и студенти. Неретко су и понуде, које се тичу слободног времена и образовања, повезане с религиозним темама. Вероучитељи су често из истих земаља одакле су и хуманитарне организације и на тај начин они измичу делотворној контроли локалних власти.

– *четврти корак*: након што је припремљена циљна група, неки изабрани ученици се шаљу на даље усавршавање у земљу порекла дотичне организације. Стипендије и помоћ намењене социјално угроженим породицама ученика представљају посебан мотив.

– *пети корак*: ови теолози образовани у иностранству враћају се у своју домовину и служе као мултипликатори, тј они раде на ширењу исламских, делимично и исламистичких идеја међу народом. Крајњи циљ је активна идеологизација социјалног окружења.

Следећи битан чинилац који веома значајно утиче на јачање екстремизма и исламизма у Рашкој области је политизација Исламских верских заједница. Наиме, у Србији постоје две исламске заједнице, Исламска заједница Србије (ИЗС) и Исламска заједница у Србији (ИЗуС). На први поглед рекли бисмо да се ради о истој или сличној заједници, али међу њима постоји суштинска разлика.

¹⁴ Након Берлинског конгреса 1878. Када су Србија и Црна Гора повратиле своју државност између те две српске државе је као тампон зона остала Рашка област или Санџак под Турском влашћу о чему сам већ говорио. Због већ постојања расположења и тежњи јужно-словенских народа да се уједињују и створе јединствену државу, а тиме и јужних Словена у Аустроугарској царевини, Аустроугарска је у циљу осујећења тих тежњи и заштите сопствених империјалистичких амбиција, лансирала пројекат Зелене трансферзале, а део тог плана је био и стварање Санџака.

¹⁵ Караџић Предраг: *“Исламистички тероризам”*, Министарство одбране, СЛР, Управа за школство, Београд 2008. стр. 60-61.

ИЗ Србије, је самостална исламска верска заједница, са седиштем у Србији. Челници ове верске заједнице желе да и у наредном периоду очувају свој суверенитет и да самостално одлучују о питањима која се тичу свих верника исламске вероисповести у Србији. Имају умерене захтеве када је у питању њихова верска заједница и однос према држави Србији.

ИЗ у Србији, за разлику од ИЗС која настоји да очува своју самосталност, жели да буде у саставу Исламске заједнице БиХ (ИЗ БиХ), односно да буде само један њен део. Залажу се да се сва дешавања и кретања у исламској заједници креирају у ИЗ БиХ. Истине ради, треба напоменути да је ИЗ БиХ под главним утицајем Турске, што би даље по принципу транслације значило да би Турска имала директан утицај на исламске вернике у Србији.

Поједини челници ИЗуС познати су нашој јавности по екстремним верским и политичким иступањима и ставовима. Челници ове исламске заједнице уз подршку ИЗ БиХ настојали су претходних година да:

- учврсте и појачају свој утицај као главних верских и политичких ауторитета муслимана у Србији и тиме елиминишу утицај челника ИЗС;

- у јавном мњењу створе утисак наводне обесправљености муслимана у Рашкој области;

- дефинишу захтеве за аутономију Санцака и уђу у перманентан сукоб са државним органима и институцијама државе Србије;

- у Рашкој области створе константне тензије и сукобе и да створе потенцијално жариште, као противтежу Републици Српској у БиХ;

- ИЗуС буде у саставу ИЗ БиХ чиме би Рашка област била под доминантним утицајем БиХ;

Да би остварили планиране циљеве започели су бројне активности и рад у Рашкој области, које су посебно интезивирани након посете челника ИЗ БиХ у мају 2009. године. О томе је јавност Србије била упозната путем средстава јавног информисања. Активности су се састојале у следећем:

- Организоване су разне трибине и предавања у Рашкој области са којих су позивани Албанци на КиМ да не журе са осамостаљивањем „јер ће им се ускоро придружити и Санцак“;

- Пружена је отворена подршка челника ИЗ БиХ, тврдњом да су Бошњаци у Србији угрожени од стране државних органа и институција Р. Србије;

- На 14. конференцији Форума Бошњака Косова, која је одржана у августу 2009. године у Приштини јавно је подржан захтев за признавање косовске независности;

- Током ванредног Свеопштег бошњачког сабора у септембру 2010. године позвани су грађани „Санцака“ да се солидаришу у грађанској непослушности према режиму као и према прорезимским странкама у Србији;

- Организација протестног окупљања поводом „одбране вакуфске имовине“ у Новом Пазару у септембру 2010. којом приликом је дошло до сукоба са полицијом;

- Крајем октобра 2010. је поново организовано протестно окупљање грађана испред Факултета за исламске студије, истим поводом, а у циљу спречавања реализације одлуке суда;

- Крајем децембра 2010. године одржан је састанак у Сарајеву са првацима ИЗ БиХ и политичким лидерима Бошњака који су подржали захтев за интернационали-

зацију наводног бошњачког питања у Рашкој области, а све у циљу стварања услова за добијање аутономије Санџака.

Одмах након састанка са челницима ИЗ БиХ, у Сарајеву, лидери ИЗУС наставили су активности на дестабилизацији Рашке области и подстицање исламског екстремизма. Јануара 2011. године у Новом Пазару организована је трибина на тему „Геноцид над Бошњацима у Другом светском рату“. Учесници трибине су говорили о наводном геноциду над Бошњацима у Лимској долини током 1943. године. Изнете су тврдње да је над Бошњацима извршено 10 геноцида, од чега је већина била у Санџаку. Расправљано је и о стрељању Аџифа ефендије Хаџиахметовића, Ахмета Даце и других Бошњака током 1945. године, изостављајући чињенице у којим су се војним формацијама налазили поменути Бошњаци за време Другог светског рата. Наравно, учесници трибине су свесно прећутали чињенице о припадницима озлоглашене муслиманске милиције која је на подручју Рашке области починила стравичне злочине над српским становништвом. На трибини су критиковани министри и друге политички представници из Рашке области због тога што су подржали рехабилитацију четничког покрета. На крају трибине предложено је да Бошњачка културна заједница (БКЗ) и Интернационални универзитет у Новом Пазару оснују „Институт за истраживање геноцида над Бошњацима Санџака“, по угледу на истоветан институт који постоји у БиХ.

Убрзо након ове трибине, 27. јануара исте године у просторијама мешихата у Новом Пазару, БКЗ организује трибину под називом „Светосавизација муслиманске деце кроз образовне системе“. Трибини је присуствовало око 300 лица, међу којима око 40 припадника вехабиистичког покрета. Тим поводом приказан је снимак обележавања Светог Саве у ОШ „Братство-јединство“, што је од стране учесника трибине тумачено као доказ асимилације муслиманске деце. Намерно је изостављена чињеница да је око 90% деце ове школе српске националности. Сви учесници су се сагласили да институције Р. Србије врше покрштавање муслиманске деце.

Битно је навести и то да су се поред наведених активности челници ИЗУС ангажовали на формирању Бошњачке културне заједнице која је у јуну 2010. на изборима за савете националних мањина освојила већину. Због тога је било много критика у јавности због очигледног спајања верског и политичког деловања. Тако је 25. децембра 2010. формирана Бошњачка демократска заједница (БДЗ). Основно програмско начело БДЗ је залагање за аутономију „Санџака“.

Иступања челника ИЗУС кроз критику државних органа и институција, истицање наводне угрожености људских права Бошњака и муслимана и потенцирање на аутономији Санџака производе негативне ефекте на свеукупно стање безбедности у Рашкој области и дестабилизацију политичког система Србије. Организовање „диригованих“ трибина на којима се говори о геноциду над муслиманима у Рашкој области, те асимилацији и покрштавању муслиманске деце, манипулише верским осећањима Бошњака, фалсификују историјске чињенице уједно се ствара и атмосфера несигурности, међунационалне напетости и неповерења. Остаје само питање да ли челници ИЗУС ово раде у циљу остваривања личне политичке и материјалне амбиције, или заиста верују у наводну угроженост Бошњака.

Следећи битан фактор који има утицај на међунационална и међуверска кретања у Рашкој области је присуство и активности Турске на овим просторима. Сма-

трамо да овај фактор треба издвојити као посебан јер последњих година Турска перманентно појачава свој утицај на Балкану. Да је неспорно интересовање Турске за Балкан потврђује и изјава бившег премијера Турске Сулејмана Демирела да се Турска простира од Јадрана до Кине. Очигледно да је на помолу оживљавање експанзионистичке амбиције Турске која жели да поврати свој утицај на просторима на којим се некада распрострајило Османлијско царство, што може да представља покушај дестабилизације политичког система наше земље.

Турска, такође настоји да појача своју позицију у Србији преко „Агенције за међународни развој и сарадњу“ (ТИКА) која је под контролом Државног министарства Турске за Исламску заједницу. За сарадњу са овом агенцијом заинтересоване су обе супротстављене тренутно супротстављене исламске верске заједнице, као и одређене политичке структуре у Републици Србији. Након потписивања Меморандума о разумевању између Републике Србије и Турске у јулу 2009. године, којим су омогућене активности ТИКА-е у Србији (плаћање пореза, друга питања везано за реализацију пројеката), агенција је финансирала низ пројеката не само у Рашкој области, већ и другим деловима Србије. До сада су улагали у пројекте који су у вези са здравством, образовањем и пољопривредом. ТИКА је заинтересована и за улагања и у друге пројекте у Србији, на пример из области културе, који имају турски предзнак и исламска обележја, а односе се на рестаурацију османских тврђава уз Дунав (Голубац, Рам код Великог Градишта, Београд, Петроварадин), споменика и зграда, школа, као и старе чаршије у Новом Пазару.

Руководећи се сопственим спољнополитичким интересима, Турска последњих неколико година, преко дипломатских представника у Републици Србији настоји да се наметне као посредник у проналажењу решења за превазилажење сукоба и супротстављених опција унутар Исламске заједнице. Због тога је било више састанака са представницима ИЗС и ИЗУС где им је јавно саопштено да Турска није задовољна тренутном разједињеношћу исламских заједница у Србији. Организоване су, такође, посете представника обе исламске заједнице из Србије реису ИЗ Турске. Турска је јасно ставила до знања да жели обједињавање исламске заједнице у Србији и стављање Ријасета ИЗ БиХ под контролу Ријасета ИЗ Турске, што опет представља директно мешање у унутрашња политичка питања Србије. На овај начин пружа се подршка опстанку унитарне БиХ, што апсолутно одговара интересима Турске на Балкану. За узврат Турска обећава и знатну финансијску помоћ исламској заједници. Иначе, чињеница је да се Турска већ остварила као јак кохезиони фактор у БиХ, КиМ и Албанији.

Ако узмемо у обзир чињеницу да је Турска секуларна земља која, када је у питању ислам, припада ханефитској верско-правној школи и важи за умерену, очигледно је да Турска своје политичке и економске експанзионистичке циљеве жели остварити уз помоћ религије. Тиме директно истура ислам у функцију остварења својих планова. Све говори у прилог томе да је на делу типични државни експанзионизам на крилима верског експанзионизма и да је јачање верског фактора у турској држави све израженије.

Турска и на друге начине, првенствено преко инвестиција и невладиног сектора настоји да се позиционира у Србији, али се и у тим активностима препознаје верски фактор. Један број хуманитарних и невладиних организација из Турске остварио је

низ активности на територији Републике Србије. Због незадовољства што нису именовани за хоџе у својим срединама невладину организацију „Исламски омладински форум“ (Forumit Rinor Islam – FRI) из Прешева¹⁶ основали су бивши студенти Факултета исламских наука у Саудијској Арабији и другим земљама. Ова организација регистрована је у Републичкој агенцији за привредне регистре 2010, а одмах након тога ступила је у везу са турским невладиним организацијама.

У марту 2013. године уз помоћ невладине организације „ИНН“ из Истанбула, у Прешеву је организована акција под називом „Дани сирочади“, у оквиру које је вршена дистрибуција хуманитарних пакета са храном и одећом. Ова организација из Турске обезбедила је и шестомесечне стипендије за 30 ученика из Прешева.

Такође током марта 2013. руководство невладине организације „FRI“ је са групом студената са Југа Србије присуствовала вишедневном семинару у околини Анкаре. Семинар је био организован за студенте муслимане из балканских земаља. Комплетан програм је финансирала турска невладина организација „Беседер“, која је у јулу 2013. организовала бесплатно летовање у Турској за 10 ученика из Прешева. Такође, ученици су у Истанбулу посетили седиште невладине организације „ИНН“. Наведена организација је посредовала и при упису студената са југа централне Србије на последипломске студије на турским факултетима у академској 2013/2014. години.

На интернет порталу www.presheva.com 14. августа 2013. је објављена вест под насловом „Албанци иду у Сирију преко турске невладине организације „ИНН“. У тексту се наводи да су стотине Албанаца исламске религије регрутовани а затим након завршене обуке у Турској, послати у Сирију да се боре против владе у Дамаску.

Не треба изоставити ни активности невладине организације „Светионик“ која је основана ради прикупљања помоћи за материјално угрожене Бошњаке из Рашке области, преко које се добијају значајне донације од муслимана из Турске који воде порекло из Рашке области.

Следећи фактор који значајно утиче на свеукупно стање безбедности је присуство одређених структура из Босне и Херцеговине у Рашкој области, које користећи своје институционалне капацитете и традиционалне везе, покушавају да остваре утицај на креирање политичко-безбедносне ситуације у Рашкој области. Позната је чињеница да се велики број лица са простора Рашке области током рата 90-их борно на страни Армије Босне и Херцеговине (процењује се да се борило око 5.000, од чега је око 600 погинуло), од којих су многи након тога остали у Босни и Херцеговини, али и даље остварују везе са родбином и институцијама у Републици Србији. Уочљиво је присуство и интересовање лица запослених у званичним органима и институцијама Босне и Херцеговине (МУП БиХ, СИПА) за односе међу исламским верским заједницама као и расположењу становништва Рашке области за припајање Босни и Херцеговини. Везе са Босном и Херцеговином се учвршћују и запошљавањем лица бошњачке националности у државним органима званичних босанских институција.

¹⁶ Задатак јој је "Промоција и неговање исламских и универзалних људских вредности, заштита младих људи од девијација и њихово образовање", у бити бави се ширењем вехабизма.

Како примећује Башић Горан, чињеница је да у Босни и Херцеговини и Рашкој области живе припадници истог етничког идентитета, а да је рат у Босни свакако имао утицаја на међунационалне односе између Срба и Бошњака у Рашкој области. Ову констатацију потврђује и податак да је на Бошњачком сабору у Сарајеву 28. септембра 1993. акламацијом усвојено бошњачко национално име и тим документом је наглашено да је матична држава бошњака Босна¹⁷

Међу најзначајнијим факторима који имају утицај на политичко-безбедносну ситуацију у Рашкој области је и деловање политичких странака и организација. *Бошњачко национално вијеће Санџака (БНВ)* је највише представничко тело Бошњака у Републици Србији, основано 11. маја 1991. По оснивању носио је назив Муслиманско национално вијеће Санџака (МНВС). Од 2003. назив је промењен у Бошњачко национално вијеће. У статуту БНВ стоји да је „основано као одговор на етничко чишћење и терор који је спроводио режим Слободана Милошевића над Бошњацима на подручју Санџака и шире.“ Ова констатација би вероватно требала да код Бошњака у Рашкој области створи свест о угрожености и обесправљености у Републици Србији. Такође на сајту БНВ стоји констатација да је током 90-их година прошлог века у организацији БНВ преко 1.000 младих Бошњака упућено на универзитете у Турску и друге земље ради стицања универзитетских диплома. Дакле, јасно је изражена жеља БНВ да се Бошњаци Рашке области што више вежу за Турску и друге исламске земље Блиског истока.

БНВ (МНВС) је 06. јуна 1993. године на одржаној Скупштини у Новом Пазару, усвојило и „Меморандум о специјалном статусу Санџака“. Према наводу МНВ полазна основа за израду Меморандума био је референдум за аутономију Санџака, спроведен у периоду од 25. до 27. октобра 1991. године. У својој студији Горан Башић¹⁸ наводи да МНВС на Мировној конференцији о Југославији у Лондону која је одржана од 26 до 28.08.1992. године на коју је и званично било позвано, заступало захтев за успостављање специјалног статуса за „Санџак“. Тај статус је био основ за преговоре на Мировној конференцији у Женеви између представника МНВС и представника Мировне конференције 16-17-септембра 1992. године. Наставак разговора на ту тему обављен је у Женеви 19. новембра 1992. године између делегације МНВС и копредседника Мировне конференције г-дина Сајруса Венса и лорда Дејвида Овена. Председник Групе за националности био је г-дин Герт Аренс, а новоименовани председник Групе за Санџак при Женевској конференцији г-дин. Марцел Реј.

Опште одредбе Меморандума тичу се општих начела, граница „Санџака“, садржаја специјалног статуса (људска и национална права, надлежност органа власти Санџака, структура власти), међународних гаранција. Овај Меморандум никада није повучен, а мисија ОЕБС-а је на основу наведених чињеница отворила канцеларију у Новом Пазару, која је касније прерасла у Центар за обуку у Новом Пазару. Такође, МНВС је бојкотовало изборе у остатку Југославије који су одржани 31.05.1992. и 20.12.1992. што је подржало муслиманско становништво Рашке области неизласком на изборе, док се званично не реши статус муслиманског народа у Санџаку.

¹⁷ Башић Горан „Положај Бошњака у Санџаку“, Центар за антиратну акцију, Београд, 2002. стр. 42.

¹⁸ Исто стр. 134.

БНВ је 01. марта 2012. године донело и „Резолуцију о положају и остварењу права бошњачког народа у Србији“. „Издат је и „Проглас бошњачком народу и грађанима Санџака“ као практично упутство бошњачким партијама и удружењима на који начин да додатно изврше притиске на државне власти да признају у потпуности бошњачки национални идентитет и наставак остваривања колективних права и исправљања грешака које држава Србија чини према припадницима бошњачког народа у Србији. У априлу 2012. донета је Одлука о проглашењу Химне Санџачких Бошњака „Ја син сам твој“ чиме је како наводи БНВ завршен процес самоидентификације бошњачког народа у Србији.

У Рашкој области делује и више политичких странака које остварују утицај на бошњачко бирачко тело. Треба истаћи да је у периоду од појаве вишестраначја у Републици Србији било уобичајено да се странке које окупљају бошњачки национални корпус деле. Тако, након раскола у Бошњачкој демократској заједници (БДЗ) у марту 2013. године, од крила које је било под утицајем Исламске заједнице у Србији (ИЗуС), формирана је 25. децембра 2013. Бошњачка демократска заједница Санџака (БДЗС). *Бошњачка демократска заједница* (БДЗ, формирана 25.12.2010) након раскола, наставља са политичким деловањем. Челници те странке, због свог умереног политичког става и политике коју заступају више пута су били под политичким ударом струје која се одвојила. У време предизборне кампање у неким местима њихови активисти су били изложени и физичком нападу од активиста БДЗС. БДЗ се залаже за аутономну регију Санџак уз уважавање интегритета и суверенитета државе, односно да Бошњаци као аутохтони народ буду конститутивни народ у Србији, стоји поред осталог у програмским начелима БДЗ.¹⁹

Бошњачка демократска заједница Санџака (БДЗС) представља крило које се одвојило од БДЗ. Ово крило је под утицајем ИЗуС која је више пута у средствима информисања, посебно оним која излазе у Рашкој области критиковало БДЗ и поједине министре за раскол и издају бошњачких интереса. Ова политичка организација настоји да формира своје одборе и у другим деловима Србије где живи бошњачко становништво, као на пример у Београду. У томе имају свесрдну помоћ челника ИЗуС који су се ангажовали и на прикупљању новчаних средстава за рад странке у земљама западне Европе и Турској.

Челници ИЗуС настављају да остварују свој верски и политички утицај преко БДЗС. Они чине напоре да хомогенизују Бошњаке кроз екстремистичке иступе истичући да су Бошњаци обесправљени и угрожени по питању људских права. Такође, инсистирају на ставу да цео регион заостаје у економском развоју. Покушавају и да интернационализују санџачко питање оснивањем различитих организација у иностранству чије су платформе деловања борба за „угрожена права“ Бошњака у Рашкој области. Као једино могуће решење за све проблеме, предлажу формирање аутономије „Санџака“.

Стално инсистирање одређених екстремних кругова на аутономији Санџака има за циљ успостављање равнотеже са Републиком Српском као засебним ентитетом у Босни и Херцеговини. Такав, аутономни „Санџак“ би требао бити контраат у случају покушаја отцепљења Републике Српске. Такође, значајна су и разматрања о Зеленој трансферзали, пројектована још у време Аустроугарске, која могу представљати реметилачки фактор на Балкану. Овај пројекат подржан је и од стране Турске и њених савезника.

¹⁹ <http://www.bdz.rs>

Странка под називом Странка демократске акције (СДА), на територији Рашке области има значајну улогу код бошњачког народа. Почетком 90-их година 20. века странка је била формирана као огранак СДА Босне и Херцеговине коју је тада предводио Алија Изетбеговић. Данас је то (према Статуту странке усвојеном на Скупштини странке 16.02.2014. у Новом Пазару) мањинска политичка странка бошњачке националне заједнице у Републици Србији. Један од програмских циљева је залагање за регионалну самоуправу. Програм странке је званично без аутономних тежњи које би нарушавале уставни поредак и целовитост Републике Србије.

Социјалдемократска партија Србије (СДПС), са седиштем у Београду, је једна од утицајнијих политичких странака у Рашкој области. Према члану 2, Статута, СДПС је странка левог центра – социјалдемократске оријентације. Дакле, ради се о једној грађанској партији која се у својим програмским циљевима између осталог залаже за заштиту права националних мањина, као и територијални интегритет и уставни патриотизам. На последњим републичким изборима у Републици Србији одржаним 2014. године, у коалицији са СНС остварила је значајан резултат у Рашкој области.

Утицај средстава информисања која делују у Рашкој области као *фактор потстрекавања екстремизма* заслужују посебну пажњу. Електронске новине „Санџак прес“ поводом промоције филма „Војна Академија 2“ одржане 29. новембра 2013., огласиле су се тенденциозним чланцима под насловом „Српска војска промовисана новопазарским ђацима“ и „Под благословом Љајићеве власти: данас промоција неочетништва у срцу Новог Пазара“. Промоција једног уметничког остварења је у наведеним чланцима карактерисана злонамерно као промоција српске војске која је учествовала у геноциду над муслиманима у Босни и Херцеговини, Косову и Метохији и Санџаку. На једној од слика које су постављене уз чланке приказани су наоружани војници са женом која изгледа као да је злостављана, чиме се жели послати порука читаоцима да се ради о злочиначкој формацији српске војске. Чланак су коментарисали велики број читалаца који су својим коментарима Војску Србије називали геноцидном и окупаторском.

Јачање Вехабизма у Рашкој области

Јачање екстремизма и фундаментализма у Рашкој области најбоље се може сагледати кроз призму јачања *вехабијског покрета*. У нашој јавности је, не тако давно, било полемика да ли на просторима Србије и Црне Горе уопште има следбеника вехабизма. На основу многих показатеља спроведених истраживања од стране политиколога религије, података званичних државних органа и институција које се баве пословима из домена безбедности, као и актуелних дешавања на просторима Рашке области, можемо са сигурношћу констатовати да на овим просторима постоје следбеници вехабизма.

На нашим просторима од 90-их година је присутна такозвана „саудијска веза“ позната по оштрим вехабијским тумачењима сунитског ислама. Вехабијски покрет на територији Србије има тенденцију јачања, не само на простору Рашке области, где је најраније заживео, већ свој утицај шири на простор Косова и Метохије, на југу Србије и неким другим деловима Србије где живи бошњачко становништво. Верске тензије у Новом Пазару почињу да се усложњавају још средином 2006. године. У месецу новембру исте године дошло је до обрачуна и крвавог сукоба између вехабија са једне стране и

верских службеника исламске заједнице и верника традиционалног ислама са друге стране. Сукоб се догодио у познатој Арап џамији. Такође 2006. године на концерту „Балканике“ у Новом Пазару, припадници вехабитског покрета изазвали су инциденте.

Међу припадницима исламске религије на простору такозваног Санџака који припада северној Црној Гори током 2004. и 2005. године било је инциденте које су изазвали вехабити. У селу Лозни, надомак Бијелог Поља претучен је имам у току вршења верског обреда у џамији, док је један припадник вехабитског покрета у Расову, након што је упозорен да не ремети ток верског обреда, по завршетку истог испред џамије физички напао имама. Било је и наговештаја да се вехабије наоружавају и спремају за терористичка и оружана дејства, да врше и физичку обуку у планинским пределима око Сјенице и Новог Пазара, а да су им инструктори из Турске и Босне и Херцеговине. Претпоставке су се и обистиниле. У априлу 2007. године на планини Нинаја у селу Жабрен, између Новог Пазара и Сјенице, откривен је камп за обуку вехабишта, којом приликом је у сукобу са припадницима Министарства унутрашњих послова Републике Србије погинуо један припадник вехабијског покрета, а један је био рањен.

Постоје и назнаке да су присутне везе и Ал Каиде са овдашњим вехабијским покретом. Трагањем за балканским упориштем милитантних „Алахових ратника“ није случајно, јер се ради о простору где већ постоји муслиманско становништво, а дешавања задњих деценија им иду на руку.

У Рашкој области центар верске индоктринације представља Клуб исламске омладине (КИО) „ФУРКАН“ са седиштем у Новом Пазару, о коме је раније било речи, који је уједно и најзначајније место окупљања вехабија. Најекстремнија група вехабија „Текфирци“, окупља се у овом клубу, а у њеном руковођењу укључена су лица из исламских земаља. Неки од њих су и предавачи на Факултету исламских наука у Новом Пазару. Велики утицај на рад наведеног клуба остварују поједини чланови вехабијске заједнице у Горњој Маочи (БиХ), који су у вези са вехабијским центром у Бечу²⁰. Једна од главних активности овог клуба, када је у питању вехабијски покрет је врбовање добровољаца са простора Рашке области и упућивање у Сирију и друга жаришта да се боре на страни побуњеника. Врбовање се врши под утицајем радикалне верске индоктринације. У регрутовање младих муслимана укључили су се чак и поједини верски службеници - имамаи, који су у контакту са вехабистима на територији КиМ, БиХ и Црној Гори. Овој активности значајну подршку дају лица из вехабијског центра у Бечу, одакле се шаље новац породицама учесника у ратним дејствима.

Такође у организацији вехабијског покрета, а преко КИО „Фуркан“ отварају се обданишта за децу, где се на један перфидан начин деци од малена у свест утискују вехабијска учења и начин живота. У просторијама КИО „Фуркан“ су 12. фебруара 2012. године организована предавања на тему „Послушност родитељима“. Скупу је присуствовало око 300 вахабија. Међу предавачима су били припадници покрета са Косова и Метохије, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Аустрије. Највећу групу су чинили управо припадници вахабија из Клуба исламске омладине „Фуркан“.

У придобијању Бошњака за одлазак у Сирију значајну улогу имају и друштвене мреже. Поједини учесници у ратном сукобу често се оглашавају путем „facebook“, и

²⁰ У Бечу је крајем 2014. Ухапшено више лица због регрутовања џихадиста и финансирања терориста. Главни осумњичени је Мирсад Омеровић из Титина. (www.vesti-online.com од 02.12.2014.)

других друштвених мрежа, величајући своје учешће у борбеним дејствима и позирајући истостишљеницима да им се придруже. Њихове присталице окривљују оне који се противе одласку у „свети рати“ упозоравајући их на повратак десетина бораца на Балкан, ради како они кажу покретања џихада, тврдећи да ће бити мобилизације свих лица „који пушку не знају држати“. Свакако да ови субјекти могу бити фактор дестабилизације стања безбедности у Рашкој области и шире.

Током 2013. године у Пријепољу је отворена школа Курана у коју је укључен један број млађих људи којима је наметнуто вахабијско поимање Ислама. Активности се спроводе најчешће у неким џамијама у Пријепољу као што је „Синан пашина џамија“ и џамија у Великој Жупи. Главно место окупљања вехабија у Сјеници је џамија „Султан Валиде“, која је под покровитељством Исламске заједнице у Србији (ИЗуС). Поједини верски ауторитети у том граду имају идеолошке, верске и финансијске везе у арапским земљама, најчешће у Саудијској Арабији и Кувајту, одакле обезбеђују новац за угрожене вехабијске породице и активисте вехабијског покрета. Такође у клубовима затвореног типа у Сјеници организују се курсеви арапског језика, информатике, школе Курана и слично.

Не можемо данас са сигурношћу тврдити колики је број вехабија, али је њихово деловање евидентно у многим местима као у Новом Пазару, Сјеници, Тутину, Пријепољу, Бродареву, Прибоју, Бијелом Пољу, Рожају, Плаву и Гусињу. Деловање Вехабија на поменутим просторима карактерише нетолерантност чак и према својим сународницима, верским неистостишљеницима. Било је случајева физичких насртаја на званична свештена лица – имаме, који не проповедају ислам на принципима вехабизма. Поједини припадници вехабијског покрета заговарају да треба из Санцака протерати све муслимане издајнике и невернике као и преостале Србе. У циљу придобијања што више присталица, наступају веома агресивном кампањом. Екстремно тумаче Куран, тврде да је то једино веровање и пут за спасење муслимана на овим просторима и широм света, те прете одласком у пакао онима који не размишљају као они.

Најчешће предмет врбовања су млади људи, многи од њих пропали студенти, неуспешни у бизнису, а верски полуписмени и погодни за манипулацију. Разликују се од припадника Исламске верске заједнице (ИВЗ) на нашим просторима по томе што клањају на карактеристичан начин.²¹ Њихови следбеници разликују се по одевању (панталоне са широким ногавицама до чланака) и спољњем изгледу (обријане главе и са дугим брадама), док су жене покривене фереџама.

Треба имати у виду да се активности вехабијског покрета у Рашкој области не одвијају аутономно на том делу територије, већ су припадници овог покрета повезани на територији целог Балкана. Вехабитски покрет се интезивно шири и на простору Босне и Херцеговине, где су сукоби између припадника традиционалног ислама и вехабитског покрета скоро свакодневни. Професор факултета Исламских наука у Сарајеву Решид Хефизовић је јавно оценио да „вехабизам представља потенцијално смртоносни вирус за муслимане у Босни и Херцеговини“. Према мишљењу професора Хефизовића овај покрет је за муслимане у БиХ већа опасност од грађанског рата који се десио. Фехабије назива фалангом људи жељних плена,

²¹ Ислам је подељен на четири правне школе: *ханефијска* која је најбројнија и њој припадају наше исламске заједнице, *шафијска*, *хамбелијска* и *маликијска*, вехабије клањају на хамбелијски начин, али делују изван тог правца

крви и убијања. Такође, он је оптужио државни врх и врх Исламске верске заједнице да се претварају као да се ништа не догађа док вехабијски караван иде даље.²²

Најновији терористички напад на полицијску станицу у Зворнику 27.04.2015. изведен од стране Нердина Ибрића (био члан вехабијске заједнице) уз повике „Алаху екбер – Алах је велики“ говори о опасности исламских екстремиста на подручју целог Балкана. И поред свега што се зна о вехабијама, забрињавајуће делује да већи део припадника исламске вероисповести не дефинише овај радикални покрет као потенцијално опасно по друштвену заједницу. Ширење вехабијског покрета на традиционално умерене муслиманске просторе у Републици Србији и ширем региону може значити да је на делу процес појачане глобалне исламизације.

Ако говоримо о узроцима који доприносе ширењу вехабијског покрета на нашем простору можемо истаћи као најзначајније следеће:

– *општи економски и социјални проблеми* – тренутна материјално-финансијска ситуација у Рашкој области погодује деловању вехабиста. Незапосленост, финансијска безперспективност, а са друге стране сигурна месечна новчана примања за оне који приступе покрету вехабиста, са само једном обавезом ширења, учења и пропагирања вехабијског учења, делују привлачно младим људима.

– *пасивност Исламских заједница* – наиме ниједна од две заједнице, ИЗУС и ИЗС се није јавно оградилa од вехабијског покрета, а првенствени разлог је искључиво финансијске природе. Ни једна од ових заједница није заинтересована за прекид веза са Саудијском Арабијом који би уједно и значио прекид дотока новца из ове земље.

– *антиамеричко расположење* – вахабије осуђују САД да воде крсташке ратове на Блиском истоку против муслимана;

– *однос појединих бошњачких странака и њихових лидера према вехабијском покрету* – говорећи језиком нетолеранције и мржње, код већ постојећих исламских екстремиста још више се јача екстремизам и нетолеранција.

Закључак

Можемо недвосмислено закључити да исламски није могуће проучавати екстремизам на простору Рашке области без сагледавања ширих веза и кретања међу истомишљеницима како на простору западног Балкана, примарно са Босном и Херцеговином, тако и веза и утицаја Турске и других исламских земаља. Верске, идеолошке и политичке тежње балканских муслимана биле су и остале до данас одраз кретања и збивања у исламском свету, као што су у истој мери биле одређене приликама у земљама у којима живе.

На основу свих сазнања и прикупљених чињеница до којих смо дошли изучавајући исламски екстремизам и фундаментализам у Рашкој области и његове рефлексije на безбедност као функцију политичког система државе Србије, у наредном периоду могуће је очекивати:

– *јачање разних облика екстремистичког деловања у овом региону (преко НВО и хуманитарних организација, клубова са верским екстремистичким деловањем);*

²² *Они долазе да узму нашу децу*, коментар академика Решида Хефизовића, "Ослобођење", Сарајево, 25/11/2006. (наведено према: Оливер Потезица, "Вехабије-између истине и предрасуде", Филип Вишњић, Београд, 2007. стр.186.)

- јачање и ширење вехабијског покрета финансијски подржаног од исламских земаља, а посебно од Саудијске Арабије;
- залагање појединих политичких странака и организација за добијање аутономије „Санџака“ као и интернационализму овог питања;
- јачање утицаја Турске на овим просторима кроз деловање на односе у исламској верској заједници и интензивирање економских активности;
- повећање утицаја Босне и Херцеговине на односе у Рашкој области како би се преко „Санџачког питања“ створила контратежа питању Републике Српске.

На крају нам се намеће констатација да овај важан друштвени феномен заслужује максималну пажњу шире друштвене заједнице, научне јавности и институција државе надлежних за послове безбедности. Потребно је да све надлежне државне институције предузму мере из своје надлежности како би се на време могле предузети одређене превентивне и куративне мере у циљу супротстављања негативним појавним облицима разматраног проблема за добробит свих грађана Републике Србије.

Литература

- [1] Башић Горан: „Положај Бошњака у Санџаку“, Центар за антиратну акцију, Београд, 2002.
- [2] „Зборник докумената из области одбране и безбедности Југославије, 1990–1991“, група аутора, Војноиздавачки завод, Београд, 2002.
- [3] „Ислам, Балкан и велике силе (14–20. век)“, Историјски институт САНУ, Зборник радова, Књига 14, Београд, 1997.
- [4] Карацић Предраг: „Исламистички тероризам“, Министарство одбране, СГР, Управа за школство, Београд, 2008.
- [5] Килибарда Зоран, Мијалковски Милан: „Геополитика и тероризам“, Научна књига, Београд, 2006.
- [6] КУР'АН са пријеводом значења на босански језик, превео Бесим Коркут
- [7] Лучић Чедомир М.: „Вјерска трансформација Срба Рашког појаса послје турских освајања“, Гласник Завичајног музеја у Пљевљима, бр. 2, 2001.
- [8] Потежица Оливер: „Вехабије између истине и предрасуде“, студија, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- [9] Радуљ Слободан: „Терористичка мрежа у Босни и Херцеговини“, у издању Удружења „Наука и друштво“, Београд, 2007.
- [10] Филиповић Мухамед: Ислам и терор, Сарајево, 2002.
- [11] Селимовић Салих: „Срби муслимани и њихова денационализација“, Гласник Завичајног музеја у Пљевљима, бр. 2, 2001.
- [12] Суботић Момчило: „О Србима муслиманске вероисповести“, Институт за политичке студије у Београду, Београд, 2012.
- [13] Терзић Славенко: „Рашка или Санџак – о судбини обласног историјског имена Рашка“, Гласник музеја у Пријеполу „Милешевки записи“, бр. 2, 1996.
- [14] <http://www.b92.net>
- [15] <http://www.sandzakpress.net>
- [16] www.presheva.com
- [17] Аналитички материјали органа и институција надлежних за послове безбедности.